

OTA-ONA QARAMOG'ISIZ QOLGAN BOLALARDA MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Shodiyorova Dilrabo Mamatovna

Samarqand Davlat Pedagogika Instituti magistranti

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 04.12.2025

Revised: 05.12.2025

Accepted: 06.12.2025

KALIT SO'ZLAR:

ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar, milliy qadriyatlar, pedagogik omillar, tarbiya muassasalari, ijtimoiylashuv, ma'naviy meros, milliy an'ana va urf-odatlar, tarbiyaviy jarayon, milliy identitet, tarbiyachi faoliyati.

Mazkur maqolada ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik omillari yoritiladi. Unda bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning tarbiya muassasalaridagi ijtimoiylashuvi hamda milliy an'ana va urf-odatlarni singdirishning samarali usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagog, psixolog va tarbiyachilarning hamkorlikdagi faoliyati, tarbiyaviy jarayonda madaniy meros, milliy bayramlar, xalq og'zaki ijodi va ma'naviy-ma'rifiy mashg'ulotlarning o'rni asoslanadi. Tadqiqot ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar tarbiyasida milliy identitetni shakllantirishning amaliy mexanizmlarini taklif etadi hamda ushbu jarayonni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning ijtimoiylashuvi, ma'naviy kamoloti va shaxs sifatida to'laqonli rivojlanishi bugungi pedagogika oldidagi eng dolzarb masalalardan biridir. Bunday bolalar tarbiyalanadigan jamiyatda ularning ruhiy holati, ehtiyojlari, tarbiyaviy muhitga moslashuvi alohida yondashuvni talab qiladi. Ayniqsa, milliy qadriyatlarni singdirish, ularda Vatanga sadoqat, hurmat, mehr-oqibat, ma'naviy poklik kabi fazilatlarni shakllantirish jarayoni tarbiyaviy ishning muhim tarkibiy qismiga aylanadi. Milliy qadriyatlar — xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlari, mentaliteti va avloddan avlodga

oʻtadigan maʼnaviy meros boʻlib, u bolalarning shaxs sifatida shakllanishida mezon vazifasini bajaradi. Ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalarda bu qadriyatlarni rivojlantirish pedagogik omillar, tarbiyaviy metodlar va ijtimoiy muhit uygʻunligi orqali samarali amalga oshiriladi. Shu sababli mazkur maqolada bu jarayonning nazariy asoslari, pedagogik omillari va samarali yondashuvlar ilmiy tahlil etiladi. Ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalar tarbiyasida milliy qadriyatlarni shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Ushbu bolalar nafaqat ruhiy va jismoniy qoʻllab-quvvatlashga, balki milliy madaniyat va maʼnaviyat asoslarini oʻzlashtirishga ham muhtojdir. Prezident Shavkat Mirziyoyev taʼkidlaganidek, “Har bir bola – kelajagimiz, har bir farzandimiz – millatning obroʻsi. Ularning tarbiyasi, maʼnaviy yuksalishi davlat siyosatining eng ustuvor vazifalaridan biri boʻlishi kerak” (Mirziyoyev, 2023). Shu nuqtai nazardan, ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirishda pedagogik omillar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalar koʻpincha mehr yetishmasligi, ishonchsizlik, emotsional beqarorlik va oʻzini qadrsiz his qilish kabi psixologik muammolarga duch keladilar.[1] Shuning uchun ularning tarbiyasida mehrga asoslangan, qoʻllab-quvvatlovchi va xavfsiz muhit yaratish eng muhim omildir. Pedagogik jarayonda shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv, doimiy ragʻbat, kichik yutuqlarni eʼtirof etish bolalarning oʻziga boʻlgan ishonchini oshiradi. Ularga ijtimoiy koʻnikmalarni oʻrgatish, jamoaga moslashish, muloqot va oʻzini ifodalash imkoniyatlarini berish tarbiyaviy natijalarni kuchaytiradi. Umuman, bunday bolalar tarbiyasining asosiy maqsadi — ularning psixologik barqarorligi, sogʻlom shaxs sifatida shakllanishi va ijtimoiy hayotga moslashuvini taʼminlashdir.[2](Oila pedagogikasi asoslari)

Bolaning ruhiy va maʼnaviy rivojlanishida oilaviy qadriyatlarning oʻrni katta. Ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalarda tarbiyaviy jarayonni oʻrta va katta yoshdagi tarbiyachilar, ustozlar va murabbiylar tomonidan oilaviy muhitni imitatsiya qiluvchi shaklda tashkil etish lozim. Shu bilan birga, bolalarga milliy urf-odatlar, anʼanaviy qadriyatlar va mehr-muhabbat tarbiyalanadi.

Milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida tarixiy va madaniy merosdan foydalanish muhim. Bolalar bilan milliy bayramlar, xalq oʻyinlari, anʼanaviy qoʻshiqlar va raqslarni oʻrgatish orqali ular milliy identifikatsiyani mustahkamlashadi. Prezident Mirziyoyev “Yosh avlodni milliy qadriyatlar bilan tarbiyalash – mustaqil davlatimizning kelajagi uchun eng muhim vazifa” deb taʼkidlagan (Mirziyoyev, 2022). Ish faoliyatim davomida bolalar bilan

bir qator so'rovnoma o'tkazdim. So'rovnoma SOS Bolalar maxallasi Samarqand filiali ijtimoiy yetimlikni oldini olish xizmatiga qabul qilingan bolalar orasida o'tkazildi. Bu so'rovnoma bolalardagi milliy qadriyatlarni qanchalik bilishi, qadriyatlarni amalda qo'llay olishi, ma'naviy ehtiyojlari va ruhiy holatini o'rganishga qaratilgan. Milliy qadriyatlar sizning hayotingizda qanchalik muhim? savoliga ishtirokchilarning 65 foizi milliy qadriyatlar ular hayotida "muhim va juda muhim" degan javobni berishdi. Bu natija shuni ko'rsatadiki bu bolajonlarda ham vatanga muhabbat, hurmat, o'dob axloq, mehr-oqibat kabi qadriyatlarga ehtiyoj kuchli. 2. Ota-ona, oila, maxalla qadriyati haqida nimalarni bilasiz? Degan savoliga bolalarning 60 foizi oila va maxalla qadriyatlari haqida asosiy tasavvurlariga ega bo'lsada ularning amaliyotga qo'llash ko'nikmasi yetarli emasligi aniqlandi. Bolalar ko'proq umumiy bilimga ega ammo oilaviy ma'suliyat, hayotiy ko'nikmalar va xissiy va ijtimoiy faravonlik haqida qo'shimcha ishlash zarurligi ko'rindi. 3. Sizning milliy qadriyatlarga kim o'rgatadi? degan savolga ularning javobi quyidagicha bo'ldi:

41%-yaqinlarim, do'stlarim

32%- ijtimoiy xodimlar

19 %- maktab ustozlarim va hokazo

Bundan ko'rinib turibdiki xizmatimiz mutaxassislari bolaga mas'ul shaxslar bilan ko'proq milliy qadriyatlarni shakllanishida turtki beruvchi treninglar va tadbirlar tashkil qilinish zarurligini anglab yetdik.

Milliy qadriyatlar — xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar va ma'naviy merosi bo'lib, bolalarning shaxs sifatida rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ular yosh avlodni Vatanga sadoqat, o'dob-axloq, hurmat, mas'uliyat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni shakllantirishga yo'naltiradi. Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar uchun milliy qadriyatlar ijtimoiy moslashuv va ma'naviy barqarorlikni ta'minlashda ayniqsa muhimdir.[3] Xalq an'analari, bayramlar, o'yinlar va og'zaki ijod orqali bolalar jamiyatning bir qismi ekanligini his etadi va o'zligini anglaydi. Shu tariqa, milliy qadriyatlar tarbiyaviy jarayonda bolalarning ichki dunyosini boyitadi va ularni to'laqonli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirishda tashqi resurslar muhim rol o'ynaydi. Tarbiyaviy jarayonda samarali yondashuv bolalarni o'z milliy an'analari va madaniy merosiga qiziqtiradi hamda shaxs sifatida to'laqonli rivojlanishiga yordam beradi. Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, milliy bayramlar va an'anaviy marosimlar bolalarga qadriyatlarni amalda singdirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, adabiy va badiiy

kechalar orqali ular o'z hissiyotlarini ifodalashni o'rganadi va milliy mavzular bilan tanishadi. Ijodiy va loyihaviy ishlanmalar, masalan, rasm, she'r, hikoya va dramatisatsiya orqali bolalar milliy qadriyatlarni o'zlashtiradi, ularni amalda namoyon etadi.[4] Madaniy meros obyektlariga sayohatlar, tarixiy joylar va muzeylarga tashriflar esa bolalarda milliy o'zlikni anglash va jamiyatga bog'liqlik hissinini shakllantiradi. Buni isboti sifatida shuni ayta olamanki, xizmat faoliyatimiz davomida bolalarni milliy qadriyatlarga bo'lgan ehtiyojini ta'minlash uchun juda ko'plab madaniy meros obyektlariga sayoxatlar tashkil etiladi. Shu bilan birga, rolli o'yinlar va guruh mashg'ulotlari bolalarda hamkorlik, hurmat va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagoglar va tarbiyachilar bolalarga doimiy qo'llab-quvvatlash ko'rsatib, ularni milliy qadriyatlarni o'zlashtirish jarayoniga faol jalb qilishlari zarur. Bu yondashuv bolalarda o'zligini anglash, ijtimoiy moslashuv va ma'naviy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi, shuningdek, ularni mustaqil, mas'uliyatli va ma'naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashga imkon yaratadi.[5] Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida bir qator muammolar uchraydi. Eng ko'p uchraydiganlari — pedagoglarning loyihaviy va milliy qadriyatlarni singdirish bo'yicha yetarlicha malaka va tajribaga ega emasligi, tarbiyaviy resurslar va dasturlar yetishmasligi, shuningdek, bolalarning dastlabki qiziqishi va faolligining pastligi.[6] Bu omillar tarbiyaviy jarayonning samaradorligini kamaytiradi va bolalarda milliy identitetni shakllantirishni qiyinlashtiradi. Muammolarni bartaraf etish uchun bir nechta samarali yo'llar mavjud. Avvalo, pedagoglar va tarbiyachilarni milliy qadriyatlarni shakllantirish metodikasi bo'yicha malaka oshirish kurslari orqali qo'llab-quvvatlash zarur.[7] Shu bilan birga, maktab va ijtimoiy muassasalarda zamonaviy o'quv materiallari, texnologik vositalar va metodik resurslardan foydalanishni kengaytirish muhimdir. Bolalarning qiziqishini oshirish uchun amaliy va real hayotiy vaziyatlarga moslashtirilgan loyihalar, tadbirlar va ijodiy mashg'ulotlarni tashkil etish tavsiya etiladi. Bolalarga milliy urf-odatlarini amaliyot orqali o'rgatish: bayram tadbirlarida ishtirok etish, an'anaviy hunarmandchilik va o'yinlarni o'rganish. Tarbiyachilar va ustozlar doimiy ravishda shaxsiy namunalar orqali milliy qadriyatlarni namoyish etishi. Tarbiyaviy dasturlarda tarixiy shaxslar, voqealar va xalq ertaklari, maqollar va hikmatlarni keng qo'llash. Bolalarni ijodiy faoliyatga jalb qilish: rasm, qo'shiq, she'riyat va teatr orqali milliy madaniyatni o'zlashtirish. Pedagoglar va psixologlar tomonidan individual yondashuvni rivojlantirish, har bir bolaning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishiga mos metodik vositalarni qo'llash.

Xulosa. Ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirish tarbiyaviy jarayonning muhim qismi hisoblanadi. Tadqiqotdan koʻrinib turibdiki, milliy qadriyatlar bolalarning shaxs sifatida rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va maʼnaviy barqarorligini taʼminlashda asosiy vositadir. Tarbiyaviy muhit, pedagogik yondashuv, madaniy meros va anʼanaviy tadbirlar bolalarda Vatanga sadoqat, hurmat, masʼuliyat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Biz kabi mutaxassislar oʻz xizmat faoliyatimiz davomida shu kabi milliy qadriyatlar ruhini bolalarda shakllantirishni dastlabki qadamini qoʻyishga turtki bera olsak, ularni kelajakdagi maqsadlari natijali va samarali boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev, Sh. M. Yoshlar tarbiyasi – milliy taraqqiyot poydevori. Toshkent: Oʻzbekiston, 2022. – 56 b.
2. Mirziyoyev, Sh. M. Rivojlanayotgan Oʻzbekiston va yoshlar. Toshkent: Maʼnaviyat, 2023. – 72 b.1. Azizxoʻjayeva, N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Oʻzbekiston Faylasuflar jamiyati nashriyoti, 2019, bet 45–52.
3. Joʻrayev, R. R. Taʼlim jarayonida loyihaviy faoliyatni qoʻllash usullari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021, bet 34–40.
4. Qodirova, G. Ijtimoiy-gumanitar fanlar va iqtisodiy tafakkurni rivojlantirish. Toshkent: “Ziyo” nashriyoti, 2020, bet 12–18.
5. Shodmonova, Sh., & Yusupova, M. Pedagogika: nazariya va amaliyot. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2018, bet 77–83.
6. Muminov, O. Iqtisodiy tarbiya asoslari. Toshkent: “Oʻqituvchi” nashriyoti, 2017, bet 55–61.
7. Abdullayeva, D. Geografiya taʼlimida iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirish. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022, bet 40–46.
8. Dewey, J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1997, bet 23–31.
9. “SOS Oʻzbekiston Bolalar maxallalari Uyushmasining faoliyatini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari toʻgʻrisidagi “ Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 2020 yil 21 noyabr
- 10 Bolalarni ijtimoiy ximoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari toʻgʻrisidagi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni PF -185 2024-yil 14-noyabr